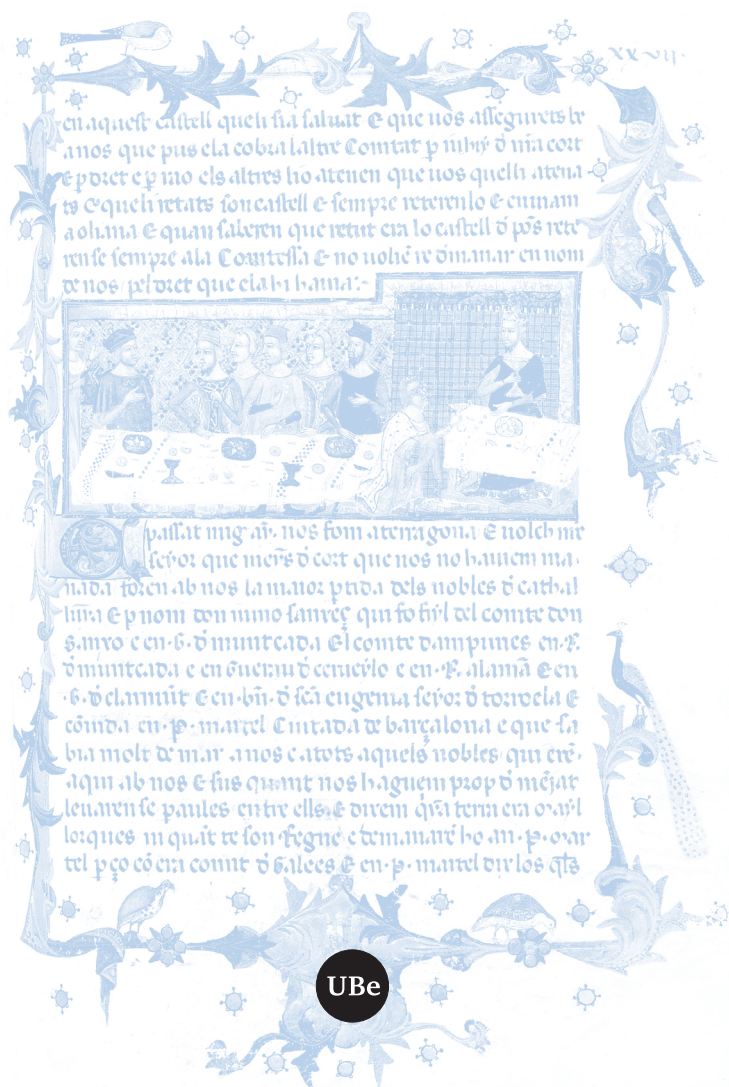

«Qui fruit ne sap collir»

I

Homenatge a Lola Badia

«Qui fruit
ne sap collir»

I

«Qui fruit ne sap collir»

I

Homenatge a Lola Badia

EDICIÓ A CURA DE

Anna Alberni, Lluís Cifuentes,
Joan Santanach i Albert Soler

UNIVERSITAT^{DE}
BARCELONA

Edicions

EDITORIAL BARCINO

«E per la utilitat dels arbres, qui fruit ne sap collir, fuig
hom a treballs infinits e ve hom a perdurable repòs».

RAMON LLULL, *Llibre del gentil e dels tres savis*, pròleg

CONSELL EDITOR

Anna Alberni, Lluís Cabré, Miriam Cabré, Rosanna Cantavella,
Antònia Carré, Lluís Cifuentes, Isabel Grifoll, Sadurní Martí, Josep Pujol,
Xavier Renedo, Josep M. Ruiz Simon, Joan Santanach, Albert Soler,
Jaume Torró

Índex

<i>Presentació, per Joan Guàrdia Olmos</i>	11
<i>Semblança</i>	13
<i>Abreviatures</i>	19
ANNA ALBERNI, <i>Pus qu'estorts suy del lach de la mar fonda i la memòria literària d'Andreu Febrer</i>	21
GIOVANNI ALBERTOCCHI, <i>Alessandro Manzoni e l'attesa della Colonna infame</i> ...	35
RAFAEL ALEMANY FERRER, <i>Diafebus i Hipòlit, junts i en contrast</i>	45
ANNAMARIA ANNICCHIARICO, <i>La Lletra consolatòria di Joan Roís de Corella. Qualche postilla filologica, commento, traduzione</i>	55
JOSÉ ARAGÜÉS ALDAZ, <i>Ramon de Penyafort, Alfonso el Sabio y Ramon Llull. Itinerario hispánico de un milagro mariano</i>	69
JAUME AYMAR I RAGOLTA, <i>Ramon Llull i la descoberta d'Amèrica</i>	81
RAFAEL BELTRAN, <i>La sogra de Juvenal (Sàtira VI), l'Emperadriu de Tirant, l'Artemia de la Serafina i altres mares lascives de comèdia</i>	91
ANTHONY BONNER, <i>A qui volia adreçar-se Ramon Llull?</i>	101
LLUÍS CABRÉ, « <i>Per menor món l'hom per tots se nomena</i> ». <i>Sobre Ausiàs March i la filosofia natural</i>	117
MIRIAM CABRÉ, <i>Cerverí de Girona a la premsa catalana (1835-1938)</i>	125
ROSANNA CANTAVELLA, <i>La carta pròleg d'Aldonça de Montsoriu a la Vita Christi d'Isabel de Villena</i>	135
ANTÒNIA CARRÉ, <i>Els sequaços literaris de Guillem Metge</i>	145
LLUÍS CIFUENTES I COMAMALA, <i>La scripta librària catalana primitiva als primers textos mèdics en català</i>	157
ALEJANDRO COROLEU, <i>Notes sobre la presència del Virgili llatí al segle XVI a la Corona d'Aragó</i>	171
CHIARA CRISCIANI, <i>L'Epistola contra alchimistas di Nicola Eimeric</i>	179
ROCÍO DA RIVA, <i>Els textos rituals dels temples en època babilònica tardana (s. IV-I aC)</i>	195

FERNANDO DOMÍNGUEZ REBOIRAS, <i>La memoria y la fe. Reflexiones seniles en clave luliana</i>	209
ANTON M. ESPADALER, <i>Rere el rastre català de Flamenca i del Jaufré</i>	223
GIORGIO FAGGIN, <i>Galeotto fu Metge</i>	235
KÁLMÁN FALUBA, <i>Les paraules polisèmiques batalla i lliça al Curial</i>	239
ANNA FERNÀNDEZ-CLOT, <i>Ministrers i música al Curial e Güelfa</i>	245
MONTSERRAT FERRER SANTANACH, <i>Els altres herois. El cas de Marc Valeri Corb</i> . .	257
ALEXANDER FIDORA, <i>L'astròleg maligne. Notes sobre les fonts d'un exemple lul·lià</i> . .	267
ROGER FRIEDLEIN, <i>L'obra ibèrica d'Otto Denk, historiador de la literatura catalana medieval al segle XIX</i>	277
FRANCISCO M. GIMENO BLAY, <i>Un trasllat notarial i una butlla de plom de Jaume I</i>	285
SEBASTIÀ GIRALT, <i>El deix occità de Bartomeu de Tresbens</i>	301
FRANCESC J. GÓMEZ, <i>Curial in bivio, la ciència de Bacus i la iconografia de les Arts Liberals</i>	311
DAVID GUIXERAS OLIVET, <i>Eiximenis a la premsa catalana dels anys 1925-1939</i> . .	329
ROBERT D. HUGHES, <i>Ramon Llull and the rhetoric of prayer. A brief commentary</i> . .	343
JOSEP IZQUIERDO, <i>Una aproximació a Jean Gerson i Felip de Malla com a mestre i deixeble</i>	353
XAVIER LAMUELA, <i>Algunes observacions sobre l'etimologia del mot dessén de l'occità antic</i>	363
JEREMY LAWRENCE, <i>Civic ideals and "humanism" in the Crown of Aragon, 1383-1588</i>	373
LINO LEONARDI, <i>Per l'edizione di Guittone d'Arezzo. «Tutto mi strugge, in pensiero e 'n pianto» (VI)</i>	391
ALBERT LLORET, <i>Boscà, Mendoza, Cetina i March</i>	403
MARTA MARFANY, <i>Postilles musicals franceses als Estramps de Jordi de Sant Jordi</i>	413
SADURNÍ MARTÍ, <i>Sobre els falsos profetes al Segon del Crestià</i>	423
LLÚCIA MARTÍN PASCUAL, <i>La Història de Jacob Xalabín, trenta anys després</i> . . .	433
TOMÀS MARTÍNEZ ROMERO, <i>Narcís Vinyoles i els petits animals literaris</i>	443
JOSEP MASSOT I MUNTANER, <i>Higini Anglès i Rafael Patxot i Jubert</i>	451
ANNEMARIE C. MAYER, <i>Llull's arguments for the existence of God. A reflection on the basis of the Llibre del gentil</i>	461
JAUME MENSA I VALLS, <i>Arnau de Vilanova i els títols efectistes</i>	473

Presentació

En el món que vivim sembla més necessari que mai subratllar que la universitat és la casa del coneixement. Deliberadament, no he dit «la casa de la ciència», sinó del coneixement. Al costat de les ciències experimentals i exactes i de la tècnica que les aplica, la societat necessita més que mai el món del coneixement humanístic, de la història, de la literatura, de l'art, de la filosofia, de la música, i molts altres. Avui retem homenatge a una professora que ha afortunat, com pocs, que aquesta casa i diverses universitats del país siguin llocs de coneixements literaris i històrics rics, diversos, fecunds, apassionants, plens de sentit.

Lola Badia és una treballadora infatigable, de reconegut prestigi, que ha bastit una sòlida obra crítica i filològica, al mateix temps que encetava múltiples línies de recerca en l'àmbit de la literatura catalana antiga i empenyia investigadors més joves a continuar-les. Gràcies a aquesta actitud, basada en la generositat intel·lectual, ha creat escola, una de tan important que enfonsa les arrels en la tradició pròpia del doctor Jordi Rubió i Balaguer o del seu mestre Martí de Riquer, alhora que té sempre ben presents les novetats sorgides en els estudis literaris i filològics dels principals centres d'investigació internacionals, on tampoc no són estranys els interessos històrics, filosòfics i, fins i tot, teològics. Les obres s'han de llegir en el seu context i són molts els aspectes i condicionants que cal reconstruir.

Si bé l'estima que sent per la cultura i la llengua italianes data dels seus anys a l'escola italiana de Barcelona, aquest vincle, lluny de ser una limitació, l'ha esperonat a aprofundir el coneixement d'altres llengües i literatures, amb estades en diversos centres europeus i del Canadà i a fer recerca en nombroses biblioteques d'arreu d'Europa, darrere les passes d'autors i testimonis de la literatura catalana medieval, i dels lligams que es poden establir amb aquestes cultures. Ha estat sobre aquests fonaments que ha construït els seus estudis sobre la tardor medieval catalana. D'aquí parteixen la seva atenció a l'obra de

Ramon Llull —va fundar i dirigeix el Centre de Documentació Ramon Llull de la Universitat de Barcelona—, a la literatura de Bernat Metge, a la poesia d'Ausiàs March o bé a la narrativa del segle xv i a l'anònim *Curial e Güelfa*.

Catedràtica de la Universitat de Barcelona des del 1987, el seu paper ha estat clau en el replantejament dels estudis sobre literatura catalana medieval. Ho ha fet situant-los dins de l'àmbit més general de la història de la cultura i vinculant-los estretament amb la tradició clàssica, la literatura romànica i, així mateix, amb la història de la ciència i del pensament. Aquesta renovació no hauria estat possible sense la vocació internacional esmentada, que ha contribuït decisivament a posar la literatura catalana medieval, i la recerca que es fa a casa nostra sobre aquesta matèria, en el context dels estudis literaris europeus.

JOAN GUÀRDIA OLMOS

Rector de la Universitat de Barcelona

Semblança

CONSELL EDITOR

Ma poi ch'ï' fui al piè d'un colle giunto,
là dove terminava quella valle
che m'avea di paura il cor compunto,
guardai in alto.

Inferno, I, 13-16

Lola Badia va créixer al barri de Sant Pere de la Barcelona antiga. La mare era professora de matemàtiques. Al pare, també professor, l'apassionaven la filosofia i la poesia, i va traduir els *Sonets a Orfeu* de Rilke. A Barcelona els anys cinquanta i seixanta eren una època tirant a grisa, però Lola Badia va estudiar-hi les arts liberals en italià fins al *liceo scientifico*. Això vol dir amarar-se de Francesco De Sanctis i les *tre corone*, i trobar-se com a casa tant amb Dante, o Cecco, o Leopardi, com amb els clàssics. Tal vegada també explica el seu interès per la filosofia i l'astronomia, documentat per un bon grapat de publicacions —la primera sobre l'Art de Llull és una coedició del *Tractat d'astronomia*— i pel costum d'observar els astres amb telescopi o sense. No consta l'origen de la seva passió pel cant, si bé molts li deuen haver sentit entonar a classe una peça dels trobadors o, no tants, afinar l'*Adeste fideles* entre l'alegria popular del Royal Albert Hall. Hi ha persones que fan compendi de les arts liberals i encara n'hi afegeixen. Lola Badia desgrana amb fervor els noms d'ocells i plantes en les seves caminades per prats, pletes i collades, i ha apamat el Pirineu enfilant valls i tarteres, sense aturar-se a reposar o a fer un glop.

Les llengües hispàniques en peu d'igualtat fan part de la formació de romanista que va iniciar el 1968 a la Universitat de Barcelona i, des del 1970, a la renascuda Universitat Autònoma, llavors amb seu al claustre del monestir de Sant Cugat, i va acabar el 1977 amb una tesi doctoral sobre el *Cançonet de Ripoll*, clara i concisa, dirigida per Martí de Riquer, mestre primordial per ample coneixement i entusiasme inacabable. A l'Autònoma també va rebre les lliçons de Josep Romeu —«picar pedra i no fer volar coloms» és la més recordada—, les de Joaquim Molas i, fonamentals, les d'un jove Francisco Rico ja expert en els *studia humanitatis*. Les llengües germàniques van quallar des-

prés per les visites constants al Raimundus Lullus Institut de Friburg de Brisgòvia i gràcies a una beca Frances A. Yates concedida pel Warburg Institute de Londres, a una estada al Pontifical Institute of Mediaeval Studies de Toronto i a prou estius passats a Cambridge. Mentrestant, cultivava el coneixement d'Itàlia i Occitània de la millor manera possible: passant-hi temps i fent-hi amics.

Lola Badia viatja tant com pot, sigui per veure l'eclosió d'un guèiser en la nit àrtica, sigui per tramuntar els Alps pel mateix coll que va travessar Hanníbal o, una mica més avall, pel de la Maddalena. Tots dos porten cap al Torí del Risorgimento. Roma és capital de civilització; Nàpols, fogar de l'humanisme llatí a l'antiga Corona d'Aragó. Al nord hi ha el Vèneto i el territori del friülà, apamat amb Xavier Lamuela; més avall, el Marzocco florentí. A imitació de Llull, estades i trajectes han servit per llegir i treballar de manera incalculable —ja esparveraria un còmput de la feina d'anys feta en l'hora llarga de tren que uneix Girona amb Barcelona. També il·lustrarien l'anecdolari pintoresc: el català que viatja a l'estranger amb l'orgull de la tradició —Ramon de Penyafort, Llull, Arnau de Vilanova i Vicent Ferrer, tots en llatí a les sales de reserva— es pot trobar en una *high table* que algú —cervantista despistat o romàntic incurable— li demani si a Barcelona encara hi baixen els bandolers emboscats a les (imaginàries) muntanyes de l'entorn.

Força amics participen en aquest homenatge; altres, com ara Gerard Gouiran, és com si hi fossin. Alguns han traspassat, dissortadament; així, Alan Deyermund, Jocelyn N. Hillgarth, Modest Prats, Robert Pring-Mill, Peter Ricketts o Jaume Vallcorba. Lola Badia és enemiga del cofoisme i sembla que hagi nascut amb anticossos que combaten la mitificació. Tenir beca al Warburg als primers anys vuitanta, tanmateix, volia dir trobar-se amb la memòria de Frances Yates, estudiosa del lullisme al Renaixement (traduïda al català a instància i amb pròleg de Lola Badia), o topar amb Ernst H. Gombrich sortint del despatx. N'ha conservat una admiració excepcional, per l'home i pel valor d'una obra que reuneix la història de la cultura de tradició germànica amb la britànica. Aquesta ànima s'ha sobreposat a l'italià i el llatí apresos de cor en la primera joventut.

Per què amb aquesta formació Lola Badia s'ha consagrat a la història de la literatura catalana medieval i a l'obra de Ramon Llull, és una pregunta que pertany a la intimitat. Fet i fet, però, una mirada atenta a la seva bibliografia ensenya que en realitat s'ha dedicat a llegir la literatura del país amb el bagatge adquirit, per tal d'ampliar-ne el camp i dignificar-la. No és insòlit que una frase de Dante (*Fa che tu scrivi*) introdueixi un seu estudi de literatura cata-

lana, ni fa estrany que les *Pòntiques* apareguin al rerefons de la seva lectura d'Ausiàs March o l'*Hercules furens* en la de Bernat Metge, o que hagi abordat la formació literària d'un classicista com Carles Riba, tocat per De Sanctis. Aquesta orientació oxigenada ha volgut transmetre-la als deixebles. De la seva cartera, ara substituïda per una maleta amb rodes, n'han sortit llibres de tota mena per a tothom, transportats diàriament a costa dels genolls. En un país sense biblioteques de debò, ella, que n'ha explorat tantes a fora, ha esdevingut una biblioteca ambulant. Lola Badia ha estat perfectament capaç de fer ella mateixa fotocòpies de qualsevol llibre intrombable per a un estudiant, i així en van circular molts quan Google no existia. A la seva escola no hi ha uniforme, ni mètodes o ideologies que engavanyin; més aviat hi ha bon humor, bons models i autonomia. L'escola pot ser el despatx o una passejada, o una conversa mentre prepara el *pesto* amb l'alfabrega de casa.

Voler detallar les seves publicacions seria forassenyat. Hi ha unes línies de força ben clares, però. Ha cercat la petja clàssica en *Curial e Güelfa*, Ausiàs March i Joan Roís de Corella. Ha restaurat l'estudi de les traduccions, que dormia el son dels justos des de la preguerra, amb preferència per les de Ciceró, Ovidi i Boccaccio, però sense descuidar la de la regla de sant Benet (publicada amb el pseudònim Digna Vallvé) o la de Rodrigo Jiménez de Rada. Ha situat Bernat Metge —estimadíssim— al lloc que li pertoca, n'ha destacat el coneixement del *De remediis* de Petrarca i l'ha distingit de l'humanisme llatí. Ha mantingut la línia de la romanística riquieriana amb edicions i estudis sobre la tradició trobadoresca i l'artúrica —devia meravellar-se en descobrir el *Lanval* de Maria de França al fons d'unes *Noves noves rimades*. Ha obert el camp als textos científics, des de la versió catalana del *Dragmaticon* de Guillem de Conches fins a l'occitana de l'enciclopèdia de Bartomeu l'Anglès, i ha aplicat aquest coneixement als textos literaris. Mai no oblida l'italià quan convé recordar Cavalcante dei Cavalcanti si es tracta d'epicureisme medieval, o bé una peça de Petrarca per provar que March no era petrarquista. Com si fos un sol text, ha situat les lletres catalanes medievals en el marc de la cultura europea. Pel que fa a l'obra lul·liana, ha mostrat que convenia aplicar amb rigor la visió de Jordi Rubió i Balaguer, val a dir la necessitat d'identificar d'una vegada per totes el Llull literat i el Llull filòsof, i deixar d'estudiar-ne la faceta literària com si l'Art no existís; per això ha explorat noves rutes del territori que Pring-Mill va definir com la transmutació lul·liana de la ciència en literatura. I, encara, no s'ha estat de seguir les afinitats electives, amb Leopardi, J. R. R. Tolkien o Italo Calvino.

Martí de Riquer, hellenista en origen, va dedicar el gruix de la feina de postguerra al vers i al món de la cavalleria. Lola Badia s'ha inclinat per la prosa, entesa com una manifestació de la retòrica i de la cultura clàssica. Aquí es mostra la persona. Després del *Cançoneret de Ripoll*, el 1984 va signar una co-edició de Jordi de Sant Jordi («Dominus Martinus mandavit michi»), però el primer recull del tot propi, del 1988, es diu *De Bernat Metge a Joan Roís de Corella* i conté les llavors de molta feina posterior. En l'obra de Metge, hi veu un temperament d'anguila, irònic —«Ride opportunamente l'uomo moderno?», pregunta un text pronunciat a Siena el 2002—, capaç de subvertir els valors establerts d'un sermó, de la literatura cortesana i de l'ortodòxia en general. En Roís de Corella, hi observa la lliçó moral per mitjà d'una retòrica reivindicada contra el prejudici de la historiografia que hi llegia l'anunci d'una decadència. Entre l'un i l'altre, l'estudi sobre la mitologia a *Curial e Güelfa* —una cultura que s'havia considerat supèrflua— va ser una epifania: el títol destaca la «reverenda lletradura», la cultura clàssica admirada per l'autor anònim de la novel·la i, possiblement, l'*humus* que Lola Badia buscava en la formació de tots aquests prosistes. Amb el dipòsit del temps, l'edició del *Curial* (amb Jaume Torró) impressiona.

Als anys vuitanta la renovació historiogràfica era indispensable. Antoni Rubió i Lluch, alumne de Manuel Milà i Fontanals, va morir el 1937. El seu fill, Jordi Rubió i Balaguer, va restar al marge de la universitat de la postguerra. Martí de Riquer va esdevenir la baula essencial en la transmissió del coneixement de la literatura antiga, val a dir el miracle filològic que havia germinat amb els Estudis Universitaris Catalans des del 1904. Lola Badia va decidir actuar com un agent de divulgació i ampliació d'aquesta tradició. No solament ha llevat alumnes propis, sinó que d'entrada en va recollir de quatre universitats. Ben aviat, el 1987, inspirant-se en el Medieval Hispanic Research Seminar d'Alan Deyermond al Westfield College, va crear un seminari de literatura medieval que els agrupés i els obrís una finestra a l'estranger: de bon principi hi van intervenir Stefano Asperti (venint de Roma), Curt Wittlin (del Canadà) i Albert Hauf (tornat de Cardiff). Trenta anys després, han desfilat pel Seminari de Literatura i Cultura de l'Edat Mitjana i l'Edat Moderna (SLIMM) centenars de ponents —a no pocs dels animats sopars posteriors escauria el *Què us diré?* de Ramon Muntaner. El Seminari ha donat lloc al Grup Narpan, format per un ampli equip, reconegut per un nom singular: Narpan és un personatge lul·lià que ensenya a no treballar sol —ni sol quan hi ha un grup, es podria glossar, ni el grup sol quan hi ha una cultura europea i una tradició pròpia que cal respectar.

Tota aquesta feina ha estat possible perquè, del 1973 fins ara, Lola Badia ha passat per tres universitats i, a cada pas, ha mirat de fecundar allò que podia donar fruit. Al Col·legi Universitari de Girona, llavors part de la Universitat Autònoma, va néixer la iniciativa de fundar l'Institut de Llengua i Cultura Catalanes i, per acord amb la Diputació, la d'editar les obres de Francesc Eiximenis (els dos primers volums són del 1986 i el 1987). Després de guanyar una càtedra (a Mallorca) el 1983, des de l'Autònoma de Bellaterra va promoure amb Pedro Cátedra una col·lecció amb nom leopardià, stelle dell'Orsa. Hi van veure la primera llum moderna, entre altres volums, una versió del *Phantasticus* de Llull, a càrrec seu, i *Del Tostado sobre el amor*, de Cátedra, testimonis d'una amistat que es reflecteix igualment al primer número d'*El Cro-talón*. També en aquests anys va iniciar (amb Josep Massot i Muntaner) la publicació de *Llengua & Literatura*, revista de la Societat Catalana de Llengua i Literatura de l'Institut d'Estudis Catalans. Altres esforços han afaïçonat col·leccions de les editorials Barcino, Empúries i Quaderns Crema. Des del 1987 ha exercit a la Universitat de Barcelona (amb un parèntesi a la de Girona). Hi ha fundat el Centre de Documentació Ramon Llull i hi ha creat el portal Llull DB, que recull i actualitza tota la documentació lul·liana d'Anthony Bonner, amb qui l'uneixen dècades d'amistat, humor i afició a la botànica. L'itinerari docent i el recorregut per centres d'investigació de França, la Gran Bretanya i Itàlia no han de fer oblidar les dreceres: la que duia a l'admirat Joan Fuster i a València en conjunt, la marítima cap a la Mallorca de Llull, la peninsular que ha mantingut l'enllaç amb l'hispanisme, o la que portava a Luis García Ballester i a la història de la ciència.

Tants camins per terra i mar han orientat la feina de molts deixebles i col·laboradors. A Lola Badia se li pot demanar una explicació sobre la clàusula *folioque* o sobre l'art de predicació, sobre Tàcit o l'Ovidi exiliat, sobre Vicenç de Beauvais o Leonardo Bruni. No es tracta d'un coneixement taxonòmic. Posseeix —diguem-ho sense embuts— un microprocessador de dades rapidíssim i l'aplica sense descans. Per preparar una exposició a la Universitat de Bochum sobre les lletres catalanes i la història dels turcs, va treure del calaix tota la documentació medieval possible i va estudiar a fons el *Lepant* de Joan Pujol, i així amb tot i arreu. Deu ser pel costum de caminar sense parar per la bibliografia específica, la de l'arbre, i per l'altra, la del bosc, i per aquell principi de no aturar-se a fer un glop, és a dir, no caure en el parany de Narcís. No mirar-se a l'estany vol dir començar una feina tan bon punt s'ha acabat l'anterior, i mantenir la idea d'un projecte quan l'oportunitat és rebeca. Ja el